

Останніми роками актуальними питаннями для дослідників та політиків є можливості та потенційні вигоди від реалізації транскордонної співпраці. Особлива увага приділяється врахуванню інтересів спільнот, що проживають у прикордонних регіонах України та Румунії. Інструменти та механізми транскордонного співробітництва в контексті європейської інтеграції України потребують постійного перезавантаження й оновлення.

Отже, історія та сучасність Румунії стали предметом не лише дидактичним, але й наукової розробки в Чернівецькому університеті в період між двома світовими війнами, вивчалася як історія румунів, так і як історія держави. Помітне місце в діяльності науковців університету відводилося вивченню історії регіону, що змушувало звертатися до історії Румунії, щоб встановити причини змін у політиці держави, у веденні економічної діяльності. Радянський період визначив деякі обмеження в темах досліджень, однак повернення до теми історії відбулося в рамках університету наприкінці 1980-х років, давши можливість вивчати складні питання новітньої історії Румунії. У нинішніх умовах вивчення сучасної історії Румунії перебуває не лише на перетині історії та політичних дисциплін, але все більше зближується з політичним напрямком дослідження, оскільки існує потреба в підтриманні дружніх партнерських стосунків між Україною і Румунією та вирішення складних питань історичного минулого.

2.10 СПЕЦІАЛІЗОВАНА РАДА ІЗ ЗАХИСТУ ДОКТОРСЬКИХ І КАНДИДАТСЬКИХ ДИСЕРТАЦІЙ З ІСТОРІЇ (1994–2024). КОМПЛЕКСНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАХИЩЕНИХ ДИСЕРТАЦІЙ*

Олександр Добржанський, Юрій Макар,
Ганна Скорейко, Олег Шилюк

У 2024 р. виповнилося 30 років від часу заснування спеціалізованої вченої ради із захисту кандидатських і докторських дисертацій з історичних наук на факультеті історії, політології та міжнародних відносин. За ці три десятиліття її діяльність стала важливою складовою розвитку історичної науки, сприяючи формуванню нових наукових шкіл, утвердженню актуальних дослідницьких напрямів та вихованню поколінь учених. Робота ради нерозривно пов'язана з відомими представниками вітчизняної інтелектуальної еліти, які зробили значний внесок у розвиток історичної думки,

* DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-594-5-14>

створення ґрунтовних наукових праць і популяризацію національної та світової історичної спадщини.

Для оприлюднення інформації про історію створення та діяльність спецради захисту докторських і кандидатських дисертацій з історії опрацьовано відомості вчених секретарів, архівні матеріали Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, фонд дисертацій та авторефератів дисертацій бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, бази дисертаційних робіт (Академічні тексти України¹, Національний репозитарій академічних текстів², Електронний каталог Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського³) тощо.

Дисертаційні дослідження з історії є важливим елементом системи підготовки наукових кадрів в Україні. Їх проведення сприяє розвитку історичної науки, забезпечує якість наукових досліджень і підвищує престиж навчального закладу. Дисертація є формальним документом, у якому автор представляє результати власних досліджень. Вона містить оригінальні висновки, що отримані в процесі самостійної роботи дослідника, і таким чином слугує доказом його наукової компетентності.

Дисертації також не лише виконують роль індивідуального досягнення автора, але й є важливими елементами наукового процесу загалом. Вони сприяють розвитку нових знань і технологій, підвищують рівень наукової культури та забезпечують основу для подальших досліджень у відповідних галузях науки, зокрема історії.

Захист дисертацій підвищує імідж університету як наукового центру, що сприяє залученню талановитих студентів і викладачів. Наявність успішних захистів свідчить про високий рівень наукової роботи в установі. Спеціалізовані вчені ради суттєво впливають на якість історичних досліджень, забезпечуючи високі стандарти атестації, експертизу наукових робіт, стимулювання нових напрямів досліджень і підвищення довіри до отриманих результатів.

Дисертаційні дослідження відіграють ключову роль не лише в підготовці наукових кадрів вищої кваліфікації, а й у формуванні нових наукових напрямів, оновленні методологічних підходів і збагаченні наукового дискурсу. Вони є офіційною фіксацією процесу та результатів дослідницької роботи. Дисертація — це не просто кваліфікаційна праця, а особливий вид наукового дослідження, який характеризується високим рівнем наукової новизни, методологічною обґрунтованістю, чіткістю постановки проблеми та глибоким аналізом відповідної галузі знань.

¹ Академічні тексти України. URL: <https://uacademic.info/>

² Національний репозитарій академічних текстів. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/>

³ Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL: <http://nbuv.gov.ua/>

Окрім свого безпосереднього наукового значення, дисертації є важливими орієнтирами у визначенні пріоритетних напрямів розвитку науки. Багато з них після успішного захисту стають основою для подальших наукових публікацій — монографій, статей, а також навчально-методичних матеріалів, як-от підручники, навчальні посібники, методичні рекомендації. Таким чином, вони не лише сприяють еволюції наукової думки, а й відіграють важливу роль у формуванні освітнього процесу, забезпечуючи науково-педагогічну спадкоємність та інтеграцію новітніх знань у навчальний процес.

ФІПМВ Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича має багаторічний багатий досвід підготовки й атестації кадрів вищої кваліфікації. Цьому сприяє широка наукова інфраструктура. Виходять друком фахові збірники наукових праць з історії — «Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Історія», «Історико-політичні проблеми сучасного світу» та «Медіафорум: аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент». Успішно діють аспірантура, докторантура, функціонує спеціалізована вчена ради із захисту докторських та кандидатських дисертацій.

Спеціалізована вчена рада на ФІПМВ вперше в умовах незалежної України створена в 1994 р. Вона швидко знайшла місце в науковому середовищі нашої держави, створивши міцну основу для підготовки кадрів вищої кваліфікації — кандидатів та докторів наук у сфері історії.

Діяльність спеціалізованої вченої ради багато в чому відбивала як розвиток галузевої науки, так і соціально-культурну й соціально-економічну ситуацію в країні. Позначились на діяльності спецради і численні реформи у вітчизняній науково-кваліфікаційній системі підготовки й атестації наукових і науково-педагогічних кадрів. Зміни в законодавчій базі, оновлення нормативних вимог щодо створення та функціонування спецрад, а також регулярне коригування їхнього персонального складу суттєво впливали на їхню роботу. Загалом за 30-річний період існування спецрада понад 20 разів проходила процедуру затвердження й переатестації, що відповідало загальнодержавній практиці. Регулярні затвердження та переатестації свідчать про наявність в Чернівецькому університеті потужної історичної наукової школи, матеріально-технічної бази, яка відповідає потребам науково-дослідної діяльності, розгалуженої співпраці зі вченими університетів та академічних установ України, а також інших країн.

Спецрада із захисту докторських та кандидатських дисертацій на історичному факультеті за шифром Д 07.01.02. (по липень 1997 р.) розпочала свою роботу, як уже зазначалося, у 1994 р. під головуванням професора Ю. Макара. Обов'язки вченого секретаря виконував доцент І. Жалоба. Спецрада отримала право проводити захисти дисертацій на здобуття науко-

вого ступеня історичних наук: 07.00.01 «Історія України» та 07.00.02 «Всесвітня історія».

У перший рік діяльності спецради було захищено чотири дисертаційні дослідження. Кандидатські дисертації у вересні 1994 р. захистили співробітники історичного факультету А. Круглашов та С. Федуняк, а також здобувачка з Волинського державного університету ім. Лесі Українки Л. Шваб. А вже в грудні науковий ступінь доктора історичних наук отримав О. Сич, також викладач факультету.

З листопада 1997 р. до листопада 2004 р. спеціалізована вчена рада функціонувала під шифром Д76.051.03., а далі – під шифром Д 76.051.06.

Упродовж перших десяти років незмінним головою спеціалізованої вченої ради був професор Ю. Макар. У 2004 році спецраду Д 76.051.06 очолив професор О. Добржанський. Обов'язки вченого секретаря виконували: доцент І. Жалоба (1994–1998), доцент В. Карпо (1998–2002), доцент Н. Ротар. (2002–2005), доцент Т. Лупул (2004–2007), доцент Г. Скорейко (з 2007–2022), асистент О. Филипчук (2022–2023). З 2024 р. обов'язки вченого секретаря спецради виконує асистент О. Руснак.

Членами спецради в різні часи були визнані науковці: І. Гриценко, В. Ботушанський, П. Брицький, М. Кукурудзяк, І. Теодорович, В. Шаповалов та ін. Нині до складу спецради входять професори: О. Добржанський, Ю. Макар, О. Сич, В. Фісанов, М. Чучко, М. Юрій (всі працюють на факультеті історії, політології та міжнародних відносин ЧНУ), О. Жерноклєєв (Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника), І. Зуляк (Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка), С. Корновенко (Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького), В. Марчук (Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника), Л. Стрільчук (Волинський національний університет імені Лесі Українки), В. Троян (Національний авіаційний університет).

Саме у спеціалізованій вченій раді, що діє на факультеті, захистили свої дисертації знані сьогодні в наукових колах України та зарубіжжя дослідники: головний науковий співробітник Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ професор І. Патер, завідувач кафедри всесвітньої історії факультету історії, політології та міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника професор О. Жерноклєєв, професор кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка професор І. Зуляк, професор Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського Ю. Поп, професор Київського національного економічного

університету імені Вадима Гетьмана В. Студінський, старший науковий співробітник Інституту історії НАН України І. Жалоба, завідувачка кафедри музеєзнавства, пам'ятокознавства та інформаційно-аналітичної діяльності Волинського національного університету імені Лесі Українки професор С. Гаврилюк, професор кафедри всесвітньої історії Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка В. Газін, професор Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника В. Марчук, професор кафедри політології та міжнародних відносин Національного університету «Львівська політехніка» М. Гетьманчук, професор кафедри всесвітньої історії Житомирського державного університету імені Івана Франка Г. Стародубець та ін.

Аналіз діяльності спеціалізованої вченої ради історичного спрямування на ФІПМВ, включно з аналітичними та бібліометричними даними, свідчить про високий професійний рівень її персонального складу. Членами ради є провідні дослідники Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, а також відомі вчені з різних регіонів України. Такий склад експертного середовища гарантує високий рівень наукової дискусії, об'єктивність оцінювання дисертаційних досліджень і дотримання найвищих стандартів наукової атестації.

Спеціалізована вчена рада забезпечує комплексний підхід до оцінки дисертацій, що передбачає експертизу актуальності досліджень, їхньої методологічної обґрунтованості, рівня новизни та значущості для історичної науки. Висока якість роботи ради підтверджується її внеском у формування нового покоління науковців: за весь період її функціонування в науковий простір України було підготовлено 284 висококваліфікованих істориків, серед яких 38 докторів наук (13 %) та 246 кандидатів наук (87 %).

Такі результати засвідчують не лише ефективність роботи спецради, а й її ключову роль у розвитку історичної науки в Україні. Завдяки діяльності ради відбувається інтеграція молодих науковців у світовий дослідницький простір, зростає рівень історичних досліджень та посилюється міжнародне співробітництво в цій сфері.

За спрямуванням серед докторів наук – 21 дисертація в галузі 07.00.01 «Історія України» (56 %), 17 дисертацій – 07.00.02 «Всесвітня історія» (44 %).

Серед кандидатів наук – 155 дисертацій в галузі 07.00.01 «Історія України» (63 %), 91 дисертація – 07.00.02 «Всесвітня історія» (37 %).

Найбільш напруженим в роботі спецради був 2005 р., коли відбулося 23 захисти. Починаючи з 2008 р. навантаження стало більш-менш стабільним – 5–10 захистів щорічно.

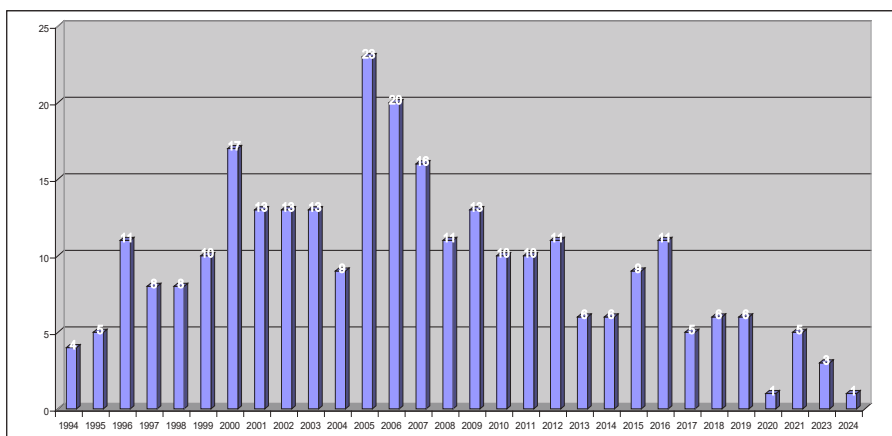

Рисунок 1 – Хронологія захисту дисертаційних робіт

Досить складно згрупувати хронологічні періоди в дисертаційних дослідженнях з історії. Але загалом хронологічна картина має такий вигляд. 2/3 робіт охоплюють два періоди: 159 досліджень (55 %) стосуються XX ст., 55 (19 %) – кінця XIX – початку XX ст. Також спостерігається спроба в частині робіт охопити тривалі періоди історії: 23 (8 %) – I–XVIII ст. та 18 (6 %) – XVI–XX ст. З'являється зацікавлення і до сучасних проблем в історії: 5 робіт (близько 2 %) стосуються періоду кінця XX – початку XXI ст.

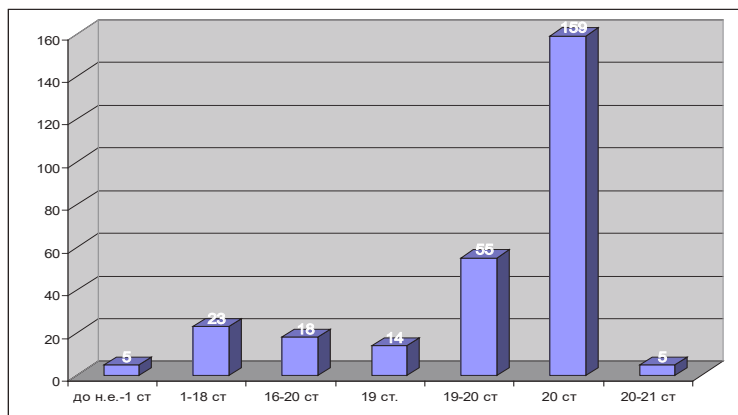

Рисунок 2 – Орієнтовна хронологія дисертаційних досліджень

Здобувачі наукових ступенів, чії дисертаційні дослідження були розглянуті спеціалізованою вченою радою, представляють широкий спектр наукових і освітніх установ України. Загалом вони є вихідцями з майже 60 закладів вищої освіти та науково-дослідних інститутів, де здійснювали підготовку своїх дисертаційних робіт. Серед цих установ – провідні університети країни, академічні

інститути Національної академії наук України, галузеві наукові центри, що займаються історичними дослідженнями, а також профільні кафедри гуманітарного спрямування. Географія цих закладів охоплює практично всі регіони України – Вінницю, Запоріжжя, Івано-Франківськ, Кам'янець-Подільський, Київ, Луцьк, Львів, Одесу, Рівне, Тернопіль, Черкаси, Чернівці та інші міста.

Серед них: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича – 110 робіт (39 %), Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника – 31 (11 %), Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка – 27 (9 %), Волинський національний університет імені Лесі Українки – 24 (8 %), Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка – 25 робіт (8 %), Рівненський державний гуманітарний університет – 11 (4 %).

Це свідчить про високий рівень довіри до спеціалізованої ради та її значення в розвитку історичної науки на національному рівні. Різноманітність представлених установ також відображає широку тематичну палітру дисертаційних досліджень, які охоплюють різні періоди й аспекти історії, методологічні підходи та напрями міждисциплінарних студій. Це сприяє створенню відкритого наукового середовища, де поєднуються різні школи та традиції історичних досліджень, що позитивно впливає на рівень наукової експертизи й підготовки фахівців.

Аналіз місця роботи показує, що лише 60 здобувачів (21 %) були працівниками Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Половина здобувачів – 142 (50 %) на момент захисту працювали в інших закладах вищої освіти України. 24 здобувача (8 %) були вчителями загальноосвітніх закладів (шкіл, гімназій, ліцеїв) та середніх спеціальних навчальних закладів (коледжів, технікумів, училищ). Досить цікавим є наявність серед здобувачів працівників інших установ та організацій, які мали певний досвід досліджень з історії і прагнули узагальнити його в дисертаційній роботі. Зокрема, це працівники Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника, Кременецько-Почаївського державного історико-архітектурного заповідника, Рівненського обласного краєзнавчого музею, Чернівецького обласного відділення пошуково-видавничого агентства «Книга Пам'яті України», Чернівецької обласної громадської організації «Буковинський Чорний Хрест», Чернівецького обласного центру туризму, екскурсій та краєзнавства.

Авторитетною є когорта наукових консультантів і наукових керівників докторських і кандидатських дисертацій, число яких становить 87 осіб, з них 20 – науковці Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Найбільша кількість робіт від загальної кількості дисертацій була виконана під керівництвом О. Добржанського (33), В. Ботушанського (16), О. Сича (14), Ю. Макара (12), Т. Марусик (7), П. Брицького (5).

14 науковців захищали в спецраді і кандидатську, і докторську дисертації. Часовий проміжок між підготовкою результатів досліджень різний – від 6 до 24 років. Середній проміжок від захисту кандидатської до докторської становить 9–11 років.

Сучасні історичні дослідження набувають дедалі більшої концептуальної глибини та фундаментальності, що сприяє розвитку історичної науки як цілісної наукової дисципліни. Докторські дисертації, виконані в межах спеціалізованої вченої ради, зосереджуються на виявленні закономірностей історичного процесу, аналізі ключових тенденцій, формуванні базових принципів історичної науки. Особливу увагу приділено історії України в контексті загальносвітових процесів, що дає змогу не лише реконструювати минуле, а й осмислювати його у взаємозв'язку з глобальними суспільно-політичними та культурними змінами. Такі дослідження формують надійну теоретико-методологічну основу для подальших наукових розвідок і вдосконалення історичної методології.

Кандидатські дисертації, зі свого боку, поєднують як теоретичний, так і прикладний підхід. Вони не лише поглиблюють розуміння окремих аспектів історії, а й пропонують практичне застосування здобутих знань у сфері освіти, культурної політики, музейної справи, архівної діяльності, пам'яткоохоронної роботи та міждисциплінарних гуманітарних досліджень.

Тематика дисертаційних досліджень є багатовекторною та охоплює широкий спектр питань: від аналізу соціально-економічних і політичних процесів до вивчення історичної антропології, історії повсякденності, культурної та інтелектуальної історії. Значна увага приділяється новітнім підходам, що базуються на міждисциплінарному синтезі, використанні цифрових технологій, залученні архівних матеріалів і нових джерел. Такий підхід сприяє не лише поглибленню знань про минуле, а й удосконаленню методологічного інструментарію історичної науки, забезпечуючи її розвиток відповідно до сучасних академічних стандартів.

На тематику дисертаційних досліджень мають вплив і визнані в науковому світі школи, які працюють в університеті, зокрема це:

- Буковинознавство та регіоналістика (проф. О. Добржанський).
- Проблеми революції та демократії у XX ст. (проф. О. Сич).
- Україна у міжнародних відносинах XX ст. (проф. Ю. Макар).
- Суспільно-політичні процеси на західноукраїнських землях (XIX – перша половина XX ст.) (проф. О. Добржанський).
- Інтелігенція у суспільно-політичному житті України (проф. Т. Марусик).

У територіальному поширенні напрями досліджень можна розділити на такі групи:

- історія інших країн;
- міждержавні відносини України в різні історичні періоди з іншими державами, зокрема Канадою, Молдовою, Польщею, Румунією, Угорщиною;

- загальноукраїнська історична тематика;
- регіональний територіальний рівень, зокрема західні області України, Наддніпрянщина, Правобережна Україна, Бессарабія, Волинь, Галичина, Поділля, Підляшшя, Побужжя, Надзбруччя, Бережанщина;
- краєзнавчий рівень, близько 15 % всіх робіт (Буковина, Північна Бессарабія).

Серед досліджень регіонального територіального рівня важливими є роботи, що стосуються культурних і соціально-економічних зв'язків між регіонами України в різні історичні періоди, наприклад Галичини і Наддніпрянщини, Галичини і Буковини.

Проблемно-тематичний аспект дисертацій достатньо широкий. Частково тематика в дослідженнях перетинається, але можна виокремити такі напрями. Майже 10 % робіт присвячені подіям Першої і Другої світових воєн, а також близько 4 % робіт аналізують різноманітні аспекти військової справи в різні історичні періоди.

Майже 12 % робіт стосуються різних аспектів культурно-просвітницького життя (освіти, культури, краєзнавчої роботи, педагогічних товариств, діяльності «Просвіти» та НТШ тощо).

Також досить вагомим дослідження (близько 10 %) сільського життя: аграрні реформи, сільське господарство, кооперація, розкуркулення, голодомор. Понад 9 % робіт аналізують різноманітні аспекти політичного життя (політичні системи, діяльність політичних партій).

Понад 8 % робіт досліджують національну політику, діяльність національних меншин, зокрема єврейської, польської, німецької. Також понад 8 % робіт присвячені конкретним особистостям, їх суспільно-політичній, громадсько-культурній та науковій діяльності, місцю в українському національному відродженні (Тарас Бульба-Боровець, Володимир Гнатюк, Михайло Грушевський, Олег Кандиба-Ольжич, Богдан Лепкий, Осип Маковей, Михайло Старицький, Андрей Шептицький та інші).

Майже 8 % матеріалів охоплюють ключові етапи національно-визвольного руху в Україні (Визвольні змагання, становлення Української Народної Республіки, діяльність Української Центральної Ради, Організації українських націоналістів та Української повстанської армії). Близько 5 % досліджень стосуються імміграції та еміграції, проблем діаспори. Понад 4 % робіт присвячені дослідженням церковно-релігійного життя.

Дисертаційні дослідження, захищені в спеціалізованій вченій раді ФІПМВ, відповідають найвищим стандартам сучасної наукової думки. Вони вирізняються актуальністю, науковою новизною, теоретичною та практичною значущістю, самостійністю у вирішенні наукових завдань, формуванням нових наукових напрямів, а також значним прирощенням наукового знання. Високий рівень

Під час засідання спеціалізованої ради. Зліва направо професори П. Брицький, В. Ботушанський, В. Фісанов, М. Чучко, О. Добржанський. 2015 р.

методологічного інструментарію, логічність і стиль викладу, ґрунтовне обґрунтування результатів досліджень забезпечують їхню інтеграцію у світовий академічний простір і подальше застосування в історичній науці.

Підсумовуючи наукові здобутки, слід відзначити становлення та розвиток авторитетної чернівецької історичної школи. Визначилися лідери власних персоніфікованих наукових шкіл галузевого спрямування, які не лише розвиваються, а й активно поповнюються молодими дослідниками — докторами та кандидатами наук. Висока публікаційна активність науковців, значний рівень цитованості їхніх праць, постійне представлення результатів досліджень у статтях, монографіях, підручниках, навчальних посібниках, а також активна участь у престижних вітчизняних і міжнародних наукових форумах сприяли зміцненню позицій чернівецької історичної школи у вітчизняному та світовому науковому просторі.

Протягом 85 років свого існування факультет історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича утвердився як один із провідних центрів історичної науки й освіти в Україні. Його особливий стиль підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів, а також 30-річний досвід високоякісної експертизи дисертаційних досліджень здобули визнання не лише в межах країни, а й за її кордонами. Сьогодні ФІПМВ розпочинає новий етап своєї діяльності у сфері підготовки й атестації кадрів вищої кваліфікації, спрямований на глибшу інтеграцію української системи наукової атестації в європейський і світовий науковий простір. Факультет активно сприяє розвитку нових наукових напрямів у сфері історичних досліджень, формує сучасне інтелектуальне середовище та створює потужне підґрунтя для підготовки нового покоління вітчизняних науковців.